

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ НЕЮ В СУЧАСНИХ КРИЗОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Стаття присвячена оцінюванню стійкості суб'єктів господарювання для виявлення їх ключових особливостей з метою розробки у майбутньому методичного підходу до оцінки антикризової стійкості підприємств. Проаналізовано сутність, напрями, функціональні складові і результати оцінювання різних видів стійкості (фінансової, економічної, антикризової) підприємства та якості його управлінської діяльності, від яких, в першу чергу, залежить виживання і стійкий розвиток у майбутньому. Обґрунтована необхідність використання економічного факторного аналізу для виявлення і відбору чинників впливу та формування системи показників за обраними групами функціональних складових. Для комплексного і всеохоплюючого дослідження стану справ на підприємстві запропоновано використовувати комбінацію одночасно трьох видів економічного факторного аналізу - техніко-, фінансово- і соціально-економічного.

Ключові слова: стійкість, антикризова стійкість підприємства, напрями оцінювання, функціональні складові, економічний факторний аналіз, система показників.

Abstract

The article is devoted to the assessment of the sustainability of economic entities to identify their key features in order to develop a methodological approach to assessing the anti-crisis sustainability of enterprises in the future. The essence, directions, functional components and results of evaluation of various types of stability (financial, economic, anti-crisis) are analyzed. Enterprises and the quality of its management activities, which, in the first place, depends on survival and sustainable development in the future. The necessity of using economic factor analysis for the identification and selection of factors of influence and the formation of the system of indicators by selected functional groups are substantiated. For a comprehensive and comprehensive study of the state of affairs at the enterprise, it is proposed to use a combination of three types of economic factor analysis at the same time - technical, financial, and socio-economic.

Keywords: stability, anti-crisis enterprise stability, directions of evaluation, functional components, economic factor analysis, system of indicators.

Вступ

В умовах ринкової економіки і жорсткої конкуренції економічна стійкість підприємства є запорукою його життєдіяльності та перспективного розвитку. Стабільне функціонування забезпечує платоспроможність і збалансованість діяльності підприємства, виконання планів виробництва, своєчасні виплати по зобов'язанням, додаткові можливості для залучення інвестицій та отримання кредитів, вибору постачальників та виходу на нові ринки тощо. Тому керівникам необхідно обирати не тільки шляхи підвищення економічної ефективності, а і вирішувати комплекс задач, що забезпечують стійку діяльність підприємств. При постійних змінах кон'юнктури ринка саме від економічної стійкості залежить ризик банкрутства більшості суб'єктів господарювання.

Результати дослідження

Забезпечення економічної стійкості - це складний і багатофакторний процес, обумовлений внутрішнім потенціалом під впливом зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство, його здатністю адаптуватися до постійних змін. Особливо актуальним на сьогодні залишається проблема забезпечення антикризової стійкості підприємств (АСП) незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання. За результатами проведених досліджень щодо економічної, фінансової чи антикризової стійкості була виявлена необхідність з наявності таких основних елементів [2,3]: база оцінки на основі системи показників; арсенал методів, прийомів, засобів

для аналізу та оцінки АСП; послідовність проведення оцінки АСП за основними функціональними складовими та відповідними показниками; комплекс заходів для розробки та прийняття управлінських рішень для виходу підприємства із кризового стану.

Однією з найважливіших характеристик стану підприємств є забезпечення стабільності їх діяльності. Стійкість - це здатність підприємства функціонувати й розвиватися, зберігати рівновагу активів і пасивів у мінливому економічному середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику [1].

Основні компоненти фінансово-економічного аналізу узагальнено в табл.1.

Таблиця 1- Компоненти фінансово-економічного аналізу [5]

<i>Вид аналізу</i>	<i>Характеристика</i>
Аналіз бухгалтерської звітності	Визначається склад майна організації, його фінансові вкладення, джерела формування власного капіталу, оцінюються зв'язки з постачальниками і покупцями, визначаються розмір і джерела позикових коштів, оцінюється об'єм виручки від реалізації і розмір прибутку.
Горизонтальний аналіз	Полягає в порівнянні показників бухгалтерської звітності з показниками попередніх періодів. Види: просте порівняння статей звітності і аналіз їх різких змін; аналіз змін статей звітності порівняно зі змінами інших статей. При цьому особливу увагу слід приділяти випадкам, коли зміна одного показника по економічній природі не відповідає зміні іншого показника.
Вертикальний аналіз	Проводиться в цілях виявлення питомої ваги окремих статей звітності в загальному підсумковому показнику і подальшого порівняння результату з даними попереднього періоду.
Трендовий аналіз	Заснований на розрахунку відносних відхилень показників звітності за ряд років від рівня базисного року

Значна кількість підприємств в Україні має незадовільну структуру капіталу та відчуває нестачу оборотних коштів. За своєчасної розробки та впровадження заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану в довгостроковому періоді, такі підприємства можуть збільшити свій майновий потенціал, відновити платоспроможність та прибутковість. Попередження кризових явищ на підприємстві є можливим тільки за забезпечення управлінського персоналу інформацією про фінансовий стан підприємства [4].

Підприємства розглядаються на основі використання фінансових результатів діяльності підприємства за абсолютними та відносними показниками, тобто визначається фінансова стійкість. Спостерігається певна розбіжність у фахівців щодо використання як абсолютних, так і відносних показників та порівняння з еталонними (чи нормативними) показниками фінансової стійкості підприємства. Усе це ускладнює процес оцінки стійкості вітчизняних підприємств через суттєві відмінності, специфіку та особливості умов функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання в ринкових умовах законодавчо-нормативного поля України.

Детальний аналіз офіційних та авторських методик [6] дозволив виокремити три напрями оцінювання (рис. 1) різних видів стійкості (економічної, фінансової чи антикризової) підприємства. Саме методичний підхід оцінювання АСП повинен ґрунтуватися на ресурсно-управлінській основі за системою показників, які слід детально проаналізувати за розглянутими працями фахівців, вчених і практиків наведених трьох напрямів оцінювання. Для здійснення оцінки слід провести відбір оптимальної кількості показників, з максимальним охопленням результатів діяльності підприємства та потенційною можливістю використання інформаційної статистики промислових підприємств. При дослідженні та аналізі методик оцінки фінансової, економічної, антикризової стійкості підприємства [7], були виявлені наступні недоліки: не охоплюються основні функціональні складові (підсистеми) діяльності підприємства; відсутні критерії для порівняння та подальшого більш детального аналізу;

занадто велика кількість показників для проведення оцінки; обмеженість щодо практичного використання методик у часі; неможливість здійснення постійного моніторингу; відсутність результатів апробації.

Зазначені недоліки обумовлюють необхідність формування методичного підходу для оцінки АСП на основі інтегрального методу, який дозволить врахувати та використати основні моменти у діяльності промислового підприємства на основі аналізу, оцінки та визначення пріоритетних заходів поліпшення стану справ, а саме: результати діяльності за минулий період за системою показників; розрахунки узагальнюючих показників за функціональними складовими та інтегрального показника АСП; розробку управлінських рішень для зниження ризиків, підвищення ефективності і забезпечення стабільного розвитку підприємства на перспективу.

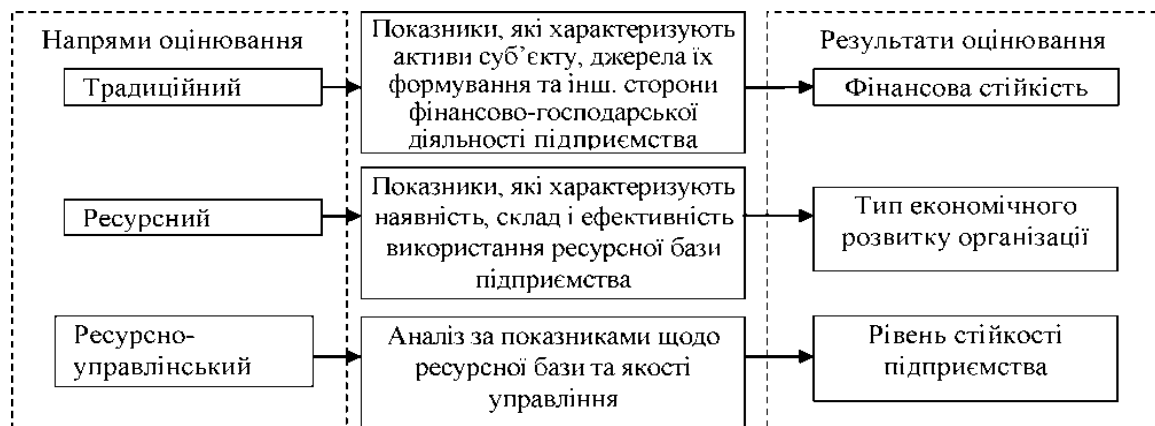

Рисунок 1 - Напрями і результати оцінювання стійкості підприємства [1,7]

Використання в основному лише фінансових показників, відсутність нормативів (критеріїв) для порівняння, неоднозначність авторів по кількості показників для оцінки, неможливість проведення оцінки протягом року (півріччя, квартал, місяць тощо) та відсутність результатів апробації у більшості методик потребує обґрунтованого комплексного підходу до оцінки антикризової стійкості підприємства з урахуванням позитивних і негативних переваг, недоліків тощо.

Дослідження авторських підходів [8] дозволило виявити наступне: загальна економічна стійкість підприємства визначається як сума груп оціночних показників; виокремлено дві складові економічної стійкості підприємства - фінансово- економічна та виробничо-технологічна. Тобто економічна стійкість визначається на основі розрахунку інтегрального показника за двома складовими з урахуванням вагового коефіцієнту. Разом з тим, у роботах [9] не зазначено, які конкретні оціночні показники та критерії слід використовувати для порівняння та класифікації підприємств за рівнем стійкості.

До фінансово-економічної групи пропонується віднести наступні функціональні складові - фінансова, прибутковість, ліквідність, але необхідно уточнити їх змістовність і визначити систему показників для оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства. На відміну від розглянутих методик [10,11] пропонується враховувати досягнутий рівень виконання управлінських функцій, які знаходять відображення в управлінській діяльності підприємства через інтеграцію основних функцій менеджменту (організація, планування, мотивування, контроль, координація і регулювання) і реалізуються через управлінські рішення для забезпечення антикризової стійкості суб'єкту господарювання. Оскільки процесний підхід управління організацією не є протиставленням функціональному, а функції і процеси не можуть існувати окремо. Аналіз раніше розглянутих трьох напрямів оцінювання стійкості підприємства доводить, що саме ресурсно-управлінський напрям є найбільш досконалим і відповідає вимогам часу, тому пропонується при оцінці АСП враховувати рівень використання ресурсного потенціалу конкретного промислового підприємства та якість його управлінської діяльності за відібраними для цього показниками. Тому замість виробничо-технічної пропонується об'єднати техніко-технологічну, кадрову і функціональну складову організації виробництва у виробничо-управлінську групу.

Система показників повинна вмещувати показники ефективності використання ресурсного потенціалу та якості організації й управління підприємством. І тому пропонується здійснювати відбір

показників на основі їх взаємозв'язку і взаємообумовленості та їх ролі у господарській діяльності підприємства для виявлення факторів негативного й позитивного впливу на результативні показники конкретного суб'єкту господарювання. Відбір показників з урахуванням факторів (джерел) впливу пропонується здійснювати на основі економічного факторного аналізу. Вивчення даного методу [12], його характерні особливості, переваги й недоліки, змістовність, спрямованість, задачі і т.п. дозволяють стверджувати про його пріоритетність у порівнянні з іншими методами для практичного використання щодо оцінки антикризової стійкості підприємства в умовах сьогодення.

Факторний аналіз забезпечує поступовий перехід від вхідної до результуючої факторної системи через виявлення чинників, зміни яких впливають на відповідні зміни результативного показника. Зміна фактора впливу може привести до декількох значень результату в залежності від сполучення інших чинників. Фактори в результаті аналізу можуть мати кількісну і якісну характеристику, а кожен показник бути у ролі і факторного, і результативного. Тому метою факторного аналізу насамперед є виявлення взаємозв'язків між чинниками і виокремлення найбільш суттєвих з них для опису об'єкту дослідження за допомогою використання методу головних компонент.

Серед великої кількості різновидів економічного факторного аналізу, для оцінювання рівня АСП найбільш важливими є техніко-, фінансово- і соціально-економічний аналіз, оскільки лише комплексне вивчення взаємодії і взаємовпливу цих складових дає повне уявлення про стан справ на конкретному підприємстві. У цьому випадку задача об'єднання розрізаних показників у комплекс вирішується за допомогою інтегрального методу. В залежності від ситуації, обставин, методики вивчення об'єкту господарської діяльності щодо оцінки АСП найбільш доцільним є використання діагностичного (експрес) і маржинального аналізу. Експрес-аналіз дозволяє швидко виявити і досить точно виміряти відхилення показників від запланованих (нормативних) значень, встановити характер порушень без використання додаткових дій, засобів і часу. У разі необхідності більш комплексного і повного дослідження ситуації використовується маржинальний аналіз, який дозволяє обґрунтовувати ефективні управлінські рішення на підставі вивчення не тільки тенденцій змін окремих чинників, а і причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними.

Таким чином, економічний факторний аналіз дозволяє всебічно і комплексно описати об'єкт дослідження, оцінити вплив окремих чинників на результуючий показник, виявити скриті змінні, які відповідають за наявність лінійних статистичних кореляцій. В результаті використання економічного факторного аналізу може бути побудована економіко-математична модель, яка описуватиме й даватиме можливість оцінити вплив окремих факторів на загальний рівень антикризової стійкості промислового підприємства. Завершальним етапом є розробка й прийняття управлінських рішень і заходів контролю стосовно найбільш вагомих факторів, які негативно вплинули на результати діяльності підприємства.

Враховуючи відмічене виникає необхідність відбору показників на основі економічного факторного аналізу, уточнення їх для практичного використання на основі статистичної та фінансової звітності і формування остаточної системи показників для оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства.

Висновки

У результаті оцінювання різних видів стійкості (економічної, фінансової, антикризової) були виявлені існуючі особливості, недоліки і переваги та виокремлені основні напрями їх оцінювання - традиційний, ресурсний, ресурсно-управлінський. Оцінку рівня АСП запропоновано та обґрунтовано виконувати в межах ресурсно-управлінського напрямку, оскільки він є найбільш комплексним, відповідає одночасно процесному і функціональному підходам управління організацією. Було здійснено попередній аналіз показників оцінювання стійкості підприємства за виокремленими функціональними складовими і обґрунтована необхідність використання економічного факторного аналізу для відбору системи показників, що можуть бути використані у методичному підході щодо оцінки АСП, який дозволить виявити пріоритетні фактори і рівень їх впливу на загальні результати діяльності конкретного суб'єкта господарювання, розробити управлінські рішення для поліпшення стану справ за кожною функціональною складовою та в цілому по підприємству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О.В. Ареф'єва // *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №8. С. 83-90.

2. Боковець В.В. Антикризове управління як інструмент забезпечення економічної стійкості підприємства». *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Хмельницький, 2018. Том 3. С. 16-20.
3. Гончарова Т.В. Економічна стійкість, її сутність, складові та механізм досягнення / Т.В. Гончарова, І.М. Погорелов // *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва*. Харків: НТУ «ХПІ». 2021. №25. С. 156-160.
4. Дробишева О.О. Економічна стійкість підприємства та шляхи її забезпечення / О.О. Дробишева, В.В. Гюльназарян // *Газета «Академія» Запорізької державної інженерної академії*. 2018. №6 (77). С. 77-83.
5. Дуброва О.С. Стратегічна стійкість підприємства: складові та напрями її забезпечення / О.С. Дуброва // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. №1, Т.1. С. 15-19.
6. Єлецьких С.Я. Дослідження сутності та складових фінансового механізму стійкого розвитку промислового підприємства / С.Я. Єлецьких // *Економіка промисловості*. - 2013. - №3 (63). - С. 105-112.
7. Захарченко В.И. Экономическая устойчивость предприятия в переходной экономике / В.И. Захарченко // *Машиностроитель*. - 2002. - №1. - С. 9-11.
8. Іванов Ю.Б. Оцінка стійкості регіональних кластерних структур в аспекті їх ресурсного потенціалу / Ю.Б. Іванов, А.Д. Олійник // *Проблеми економіки та управління*. №640. Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2019. С. 101-111.
9. Оспіщев В.І. Фінансова стійкість як економічна категорія / В.І. Оспіщев, І.В. Нагорна // *Зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. «Оптимізація наукових досліджень 2019»*. Миколаїв, 2019. С. 24-26.
10. Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові / С.М. Ткаченко // *Ефективна економіка*. 2022. №5. С. 128-134.
11. Харчук Т.В. Характеристика економічної стійкості підприємства та її елементів / Т.В. Харчук // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. №34. С. 332335.
12. Шаблиста Л.М. Фінансова стійкість підприємства: сутність і методи оцінки / Л.М. Шаблиста // *Економіка і прогнозування*. 2016. №2. С. 46-57.

Волошен Дмитро В'ячеславович – студент групи Пз-20бз, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: DVV-2000@i.ua

Боковець Вікторія Вікторівна – доктор економічних наук, професор кафедри підприємництва, логістики та менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: bokovets.v@ukr.net

Voloshen Dmytro – student of group Pz-20bz, Faculty of Management and Information Security, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, e-mail: DVV-2000@i.ua

Bokovets Viktoriia – Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Entrepreneurship, Logistics and Management, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, e-mail: bokovets.v@ukr.net